

особливості навчання історії розвитку композиції учнів ПТНЗ художнього профілю

Анотація. Стаття присвячена проблемі навчання учнів ПТНЗ історії розвитку композиції, побудові композиції старих майстрів. Основний акцент робиться на розкритті розвитку композиції в різні епохи. Актуальність дослідження розкривається через розкриття історичної сутності та значення композиції. Аналіз літературних джерел і робіт художників, перші згадки про композицію, виявлення найяскравіших діячів мистецтва в області композиції, мандрівка по основним історичних моментах розвитку композиції дозволяють визначити особливості навчання учнів даної теми. Одержані результати є основою для подальшого експериментального дослідження, що відбувається у рамках виконання магістерської роботи «Художньо-графічна підготовка фахівців технологій, образотворчого та декоративного мистецтва».

Ключові слова: композиція, Стародавній світ, Середньовіччя, ренесанс, авангардизм, монументальний живопис, побудова композиції.

Abstract. The article is devoted to the problem of teaching vocational school students the history of composition development, construction of compositions by old masters. The main emphasis is on the revealed development of the composition in different eras. The relevance of the study is revealed through the disclosure of the historical essence and significance of the composition. Analysis of literary sources and works of artists, the first mention of the composition, the identification of the brightest artists in the field of composition, a journey through the main historical moments of the composition allow us to determine the features of teaching students this topic.

The obtained results are the basis for further experimental research, which takes place in the framework of the master's thesis "Art and graphic training of specialists in technology, fine and decorative arts."

Keywords: composition, Ancient world, Middle Ages, renaissance, avant-garde, monumental painting, composition construction.

Постановка наукової проблеми. Навчання учнів ПТНЗ побудові композиції, історії її розвитку, формування вмінь учнів аналізувати твори великих художників – це невичерпний потенціал розвитку інтелектуальної та емоційної сфери особистості. Єдність та цільність (цілісність) — важлива ознака композиції. У завершеній композиції все підпорядковано єдиній меті, ідеї, художньому задуму. Ця єдність визначається і в сюжетно-образному рішенні твору, і в гармонійній підпорядкованості форм. У єдності змісту та форми полягає гармонійність цілого — необхідна умова композиційної побудови, її важлива ознака. Всі суперечливі моменти в композиції мають урівноважуватися, зводитися до гармонійної підпорядкованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особливостей навчання учнів історії розвитку композиції є однією з найбільш досліджуваних та актуальних. Серед художників, що займаються образотворчою діяльністю, поняття «композиція» — це творчий процес, в якому від початку до кінця постає мистецький твір, з урахуванням складної частини підготовчої пошукової роботи, — від зародження ідеї до її майстерного втілення за допомогою пластичних засобів виразності. Творчість В. І. Сурікова, П. П. Кончаловського, А. А. Дейнека й ін. є добрим наочним прикладом у навчанні цієї теми. Цікавими думками про композицію є міркування історика і теоретика мистецтва, академіка М. В. Алпатова, викладені ним в низці його праць.

Мета і завдання статті. У статті презентуються первинні результати теоретичної частини магістерського дослідження, присвяченого особливостям навчання учнів ПТНЗ історії розвитку композиції, побудови композиції старих майстрів.

Виклад основного матеріалу. Напрями, що панували в різні епохи в мистецтві здійснювали істотний вплив на характер викладання таких навчальних дисциплін, як малюнок, живопис, композиція в художніх школах, і на малювання - в загальноосвітніх закладах. Тому, перш ніж почати розмову про композицію як навчальний предмет в системі художньої освіти в нашій країні, необхідно познайомитися з досягненнями попередніх поколінь в цій області, а також з методами навчання композиції і їх впливом на розвиток зображального мистецтва.

Вивчення учнями ПТНЗ історії розвитку композиції в зображальному мистецтві і методів її викладання, дозволяє побачити певні етапи становлення композиції в різні соціальні епохи, відкриття конкретних об'єктивних закономірностей і технічних прийомів, накопичених попередніми поколіннями майстрів.

У первісних художників, незважаючи на їх гостру спостережливість, почуття композиції було розвинене дуже слабо, про що свідчать, наприклад, безладні зображення стада, представленого через окремі фігури. У цьому знайшло відображення абсолютне панування релігійно-магічних уявлень над власне естетичними, недостатня здатність первісної людини до узагальнення.

З течією часу, від епохи до епохи, зображальне мистецтво удосконалювалося, як технічно (поліпшувався інструментарій, технологія виготовлених матеріалів тощо), так і з точки зору художніх коштів.

Композиції Стародавнього Сходу значно відрізняються від первісних. Якщо в первісному мистецтві предмети, як правило, не впорядковані, розкидані, то в композиціях Стародавнього Сходу розташування об'єктів на площині суворо підпорядковано. Турбота художника про композиційну впорядкованість витікає із зв'язку живопису з архітектурою і обрядовими, культовими регламентаціями, узаконеними в рабовласницькому суспільстві.

У стародавньому єгипетському мистецтві з'являються нові прийоми композиції. Це пов'язано з розвитком суспільного мислення, з більш активним пізнанням життя. Мистецтво також розширює свої можливості. Відкриваються нові засоби й закономірності, що сприяють досягненню правдивості художніх творів. Більш виразним стає лінійний малюнок, в якому уточнюються пропорції частин, що зображуються. Все більше значення надають колірні і тонові відносини.

У період середньовіччя мистецтво зійшло з шляху, по якому воно розвивалося в Стародавній Греції. Однак навіть в нормативних рамках середньовічне мистецтво не ігнорувало композиційних завдань. Вони вирішувалися в плані орнаментального, де знайшли відображення ритм і декоративна основа. У середньовічних малюнках, гравюрах реально чергується з видуманим. Наприклад, композиційну основу середньовічної мініатюри складають химерні по контурах, строкаті по забарвленню фантастичні істоти, наділені зовнішніми рисами звірів, птахів, людини, по відношенню до яких фігури людей займають другорядне положення.

У період пізнього середньовіччя, на межі XIII ст., в зображальному мистецтві поступово посилюються реалістичні тенденції, підвищується інтерес до навколишньої дійсності, релігійна аскетичність, скутість поступається місцем більш реалістичному змісту творів мистецтва.

До епохи Відродження ми не маємо яких-небудь теоретичних праць, присвячених безпосередньо питанням композиції. Однак твори художників Стародавньої Греції переконують нас в тому, що вони освоювали закономірності мистецтва не лише інтуїтивно, але внаслідок пізнання життя, вивчення анатомії, філософії, що, в свою чергу, сприяло осмисленню й затвердженню певних закономірностей в мистецтві.

Художники, теоретики й історики мистецтва XVIII-XIX ст. в своїх трактатах, статтях, щоденниках, листах, спогадах також висловлювалися з питань композиції. Так Делакруа написав багато статей і нотаток художньо-критичного характеру. Великий інтерес представляють його міркування безпосередньо про композицію. Описуючи життя і творчість відомих художників, Делакруа торкається побудови їх творів і відмічає деякі композиційні правила, використані ними.

У XVIII ст. в Академії композиція існує як розділ навчального предмету - малювання. Про це свідчать програми з малювання, а також методичні рекомендації. Так, у Франції в програмах з малювання особливе місце відводилося композиції.

Поява нової течії в зображальному мистецтві - імпресіонізму оновила мальовничі кошти, сприяла просуванню мистецтва уперед. У той же час захоплення колірним пошуком, експерименти в області формальних засобів живопису призводить згодом до втрати композиційної цілісності станкової картини. Імпресіоністи зуміли збагатити мальовничу палітру художника, в порівнянні з їх творами академічний живопис став здаватися розфарбованим малюнком. Було очевидно, що академічна система потребує реформи, методи навчання малюнку, живопису і композиції необхідно змінити. Однак нові шляхи ще не були знайдені, і провідне місце в зображальному мистецтві займає формалістичний напрям. На початку XX століття в країнах Західної Європи і в Росії виникають різні нові художні напрями: футуризм, кубізм, експресіонізм, дадаїзм, сюрреалізм тощо. Безладна боротьба думок і віянь в цю епоху вносить ще більшу дезорганізацію й плутанину в методику навчання художніх дисциплін, в тому числі й композиції. Представники антиреалістичної естетики виступають проти художньої школи взагалі, проти навчання основ живопису, малюнка, композиції.

У 1980-і роки XX ст. з появою мальовничих рельєфів перетворення архітектури інтер'єрів посилюється. Виділився пластично-мальовничий напрям, в якому монументальні композиції формують вільний від архітектури умовний простір. Аналіз сучасного монументального живопису показав, що композиційні прийоми всіх основних напрямів радянської школи присутні в ній в різних поєднаннях і способах вишиковування відносин з архітектурою інтер'єрів.

Навчання учнів даній темі можна представляти у формі подорожі або експедиції по різних епохах розвитку композиції, починаючи з первісного мистецтва і закінчуючи нашим часом, звичайно ж враховуючи їхні індивідуальні та вікові особливості. Це цікаво та захоплює.

Висновки. Століттями художники шукали найбільш виразні композиційні схеми, в результаті ми можемо говорити про те, що найбільш важливі по сюжету елементи зображення розміщуються не хаотично, а утворюють прості геометричні фігури.

Композиція - найбільш яскравий показник художньої уяви. Вона робить твір суцільним, виразним і гармонійним, задає тон всьому витвору, формує єдиний композиційний простір. Потрібно звертати увагу на логіку композиції, наявність змістового і зображального центрів. Необхідно також визначити основну ідею твору, порядок розгляду і сприйняття. Увага має фіксуватися в певних місцях: нехай глядач виділяє головне, знаходить взаємозв'язок між окремими частинами.

